

מלכות דוד בירושלים (א) /

כיבוש ירושלים

מן הכתובים עולה האפשרות שהיו שני שלבים בכיבוש: תחילה כיבוש מצודת ציון (המצד, המצודה) על ידי דוד, ואחר כך הכאת היבוסים, הצינור, העיוורים והפיסחים על ידי יואב.

כל מקור מדגיש דברים מסוימים, אך נדמה שניתן לראות את ההשלמה ביניהם. הצדדים השווים ביניהם:

- סירובם של היבוסים יושבי העיר לאפשר לדוד להיכנס
 - כיבוש מצודת ציון והפיכתה לעיר דוד
 - הבטחת פרס למכה היבוסים
 - בניינה המחודש של העיר.
- וההבדלים:

- בשמואל "המלך ואנשיו", בדברי הימים "דויד וכל ישראל"
- הצינור והעיוורים והפיסחים מוזכרים רק בשמואל
- חלקו של יואב בכיבוש העיר והשאת האוכלוסייה בחיים מובאים רק בדברי הימים.

ב. מי הכובשים

כאמור, בשמואל מדובר על "המלך ואנשיו", בעוד שבדברי הימים באו לעיר "כל ישראל".

רד"ק מיישב את הדברים כך:

'וילך המלך ואנשיו' – ובדברי הימים 'וילך דוד וכל ישראל', כי כל ישראל היו עתה אנשיו. וכיון שמלך על כל ישראל הלך אל ירושלים ללכוד מצודת ציון לפי שהיתה קבלה אצלם כי ציון ראש ממלכת ישראל ולא ילכוד אותה אלא מי שיהיה מלך על כל ישראל ועד היום לא נתקיימה מלכות בישראל כי שאול לא קמה מלכותו (פירוש רד"ק לשמ"ב ה', ו).²

לפי הסבר זה, ירושלים נכבשה על ידי כלל ישראל, שלמן המלכותו של דוד עליהם נקראו כולם אנשיו (ולא כפשט המילים בשמואל, שמדובר באנשי דוד בלבד).

ושמא נוכל לומר כי שילוב שתי הפרשיות מבטא שני צדדים בכיבוש ירושלים, ובפרט את מעברו של דוד המלך על אנשיו – אנשי יהודה – למלוך על כלל ישראל.³

בשנה שעברה ראינו כי כיבוש ירושלים היה מעשהו הראשון של דוד אחרי המלכתו בחברון על כל ישראל.¹ כרקע לנושא דנו בהרחבה בסיבות השונות לבחירת העיר לבירה, שהמרכזית שבהן היא הרצון לאחד את השבטים כולם, ובפרט את יהודה ובנימין. אמרנו גם שכיבוש העיר השלים את הכיבוש הישראלי של ההר, שכן יבוס הייתה העיר הנכרית האחרונה שנותרה באזור זה (ראה הערה 2).

בשיעור זה נעסוק בפרטי כיבוש ירושלים. הכיבוש מתואר בספרי שמואל ודברי הימים, וכאן נדון בהבדלים ביניהם ונסה לראות כיצד משלימים שני התיאורים זה את זה. נחלק את עיוננו על פי הנושאים המרכזיים המתוארים בפרקים העוסקים בנושא.

א. השוואה כללית בין התיאורים בשמואל ובדברי הימים

וַיֵּלֶךְ הַמֶּלֶךְ וְאֲנָשָׁיו יְרוּשָׁלַם אֶל הַיְבֹסִי יוֹשֵׁב הָאָרֶץ וַיֹּאמֶר לְדָוִד לֵאמֹר לֹא תָבֹא הִנֵּה כִּי אִם הִסִּיף הָעוֹרִים וְהַפְּסָחִים לֵאמֹר לֹא יָבֹא דָוִד הִנֵּה. וַיִּלְכֹּד דָּוִד אֶת מִצְדַּת צִיּוֹן הִיא עִיר דָּוִד. וַיֹּאמֶר דָּוִד בַּיּוֹם הַהוּא כָּל מִכָּה יְבֹסִי וַיַּעַב בְּצַנּוֹר וְאֶת הַפְּסָחִים וְאֶת הָעוֹרִים שָׁנְאֵי נֶפֶשׁ דָּוִד עַל כֵּן יֹאמְרוּ עוֹר וּפְסָח לֹא יָבֹא אֶל הַבַּיִת. וַיֹּשֶׁב דָּוִד בְּמִצְדָּה וַיִּקְרָא לָהּ עִיר דָּוִד וַיִּבֶן דָּוִד סָבִיב מִן הַמְּלֹא וּבְיָתָהּ. וַיֵּלֶךְ דָּוִד הַלּוֹךְ וְגָדוֹל וְהָאֵלֶּיךָ צָב־אוֹת עִמּוֹ (שמ"ב ה', ו-ז).

וַיֵּלֶךְ דָּוִד וְכָל יִשְׂרָאֵל יְרוּשָׁלַם הִיא יְבֹס וְשֵׁם הַיְבֹסִי יִשְׁבֵי הָאָרֶץ. וַיֹּאמְרוּ יִשְׁבֵי יְבֹס לְדָוִד לֹא תָבֹא הִנֵּה וַיִּלְכֹּד דָּוִד אֶת מִצְדַּת צִיּוֹן הִיא עִיר דָּוִד. וַיֹּאמֶר דָּוִד כָּל מִכָּה יְבֹסִי בְּרֹאשׁוֹנָה יִהְיֶה לְרֹאשׁ וּלְשָׂר וַיַּעַל בְּרֹאשׁוֹנָה יוֹאֵב בֶּן צְרוּיָה וַיְהִי לְרֹאשׁ. וַיֹּשֶׁב דָּוִד בְּמִצְדָּה עַל כֵּן קָרְאוּ לוֹ עִיר דָּוִד. וַיִּבֶן הָעִיר מִסָּבִיב מִן הַמְּלֹא וְעַד הַסָּבִיב וַיּוֹאֵב חָתָה אֶת שְׂאֵר הָעִיר. וַיֵּלֶךְ דָּוִד הַלּוֹךְ וְגָדוֹל וְהָאֵלֶּיךָ צָב־אוֹת עִמּוֹ (דה"א י"א, ט-ז).

1 היו חוקרים שטענו כי דוד כבש את ירושלים כבר עם המלכתו בחברון על שבט יהודה, וכבר אז ביסס אותה כבירה ובנה בה בניינים ממלכתיים. ואולם, נדמה לנו כי בכוונה מציין הכתוב שכיבוש ירושלים הוא מתוקף מלכותו של דוד על כל ישראל.

מ"ד קאסטו טען כי אין זה מקרה שהיבוסים נזכר אחרון במקראות רבים המונים את שבעת העמים (לדוגמה: בראשית ט"ו, כא; שמות ג', ח, יז; י"ג, ה; כ"ג, כג; ל"ג, ב; ל"ד, יא), דבר התואם את העובדה שכיבוש ההר הושלם בכיבוש ירושלים, עיר יבוס, על ידי דוד (מ"ד קאסטו, "ירושלים בספרי התורה", ארץ ישראל ג ה'תש"ד עמ' 15-17).

2 בשיעורינו לשנת תשס"ה עסקנו במשמעות הרוחנית של פירוש זה – שהמלכות היא התנאי לכיבוש העיר.

3 אגב, יש מי שרצה לדייק מתשובת היבוסים "ויאמר לדוד לאמר לא תבוא הנה" שדוד ואנשיו פנו תחילת בהצעת שלום, כלומר, הציעו ליבוסים לקבל עליהם את מלכות דוד, כמצוות התורה בדברים כ', י-יא. לפי זה, עצם הפנייה ליבוסים נבעה ממלכותו החדשה של דוד.

עמוס חכם פירש: "כולנו נילחם בך עד האיש האחרון ואפילו ישארו בעיר רק עיוורים ופיסחים, גם הם יקומו להילחם בדוד" (הובאו דבריו בפירוש דעת מקרא לשמואל). ופירוש אחר המובא בפירוש דעת מקרא: "לא תוכל לנצח אותנו אלא אם תרפא את הפסחים ואת העורים, וכשם שהדבר הזה הוא נמנע, כן מן הנמנע שתבוא אלא העיר".

יגאל ידן (סוקניק) טוען⁶ שפעולת היבוסים עם העיוורים נועדה להטיל אשמה על דוד ועל צבאו. הוא מסתמך על תעודה חתית המתארת טקס שבועת אמונים של הצבא החתי למלכו, ובה נאמר שכל מי שיחשוב רעה על המלך ייעשה בעצמו עיוור או חירש. היבוסים, שראו כי לא יוכלו לדוד, העלו על החומה עיוורים ופיסחים, ואגב ביום טקס אימו על דוד בהשבעה שבסופה הוטל עונש עיוורון ופיסחות על כל מי שייגע בעיוורים ופיסחים וביבוסים בכלל. בכוח ההשבעה והכישוף הללו סברו היבוסים למנוע את דוד מלעלות, והגבורה שביקש דוד מלוחמיו הייתה לעלות ראשון ולהכות את היבוסים העיוור והפיסח.

פרופ' בן ציון דינור⁷ מציע כי הכוונה לעיוורים ולפיסחים בצבאו של דוד, ושיעור הכתוב: 'אם תסיר מצבאך העיוורים והפיסחים תוכל לבוא הנה, כי אין להגיע הנה אם ההולכים הם עיוורים ואינם רואים את הדרך והם פיסחים ואינם יכולים ללכת בה'. הכוונה, לדעת דינור, למציאות המתוארת בפסוק ח: על מנת להגיע אל המצודה יש לראות את הצינור וללכת במנהרה המפותלת המוליכה אליה.⁸ לפי פירוש זה, שיעור הכתוב בפס' ח כך הוא: "על כן יאמרו" – היבוסים – "עור ופסח לא יבוא אל הבית", היינו, אל המצודה.

בדומה לדינור, גם תרגומו של יונתן למילים "עורים ופיסחים" (פס' ו) – "חטאיא וחביאיא" (חוטאים וחייבים) – מניח כי העיוורים והפיסחים הם במחנהו של דוד. לפי התרגום, היבוסים אומרים לדוד כי על מנת להיכנס לירושלים עליו לתקן ולהסיר חסרונות ונקודות תורפה שיש בעם ישראל.⁹ רעיון דומה מופיע במדרש שמביא רד"ק, אלא ששם החסרונות שמוצאים היבוסים הם באבות האומה:

ועוד אמרו כי שני צלמים אלו היו בראש המגדל הנקרא צנור והיה אחד עור על שם יצחק והאחד היה פסח על שם יעקב ובפיהם השבועה שנשבע אברהם לאבימלך.¹⁰

היבוסים, בלעגם לדוד ולצבאו, מפנים את תשומת לבו לכך שירושלים מבטאת מציאות שלמה גם בתחום הפיזי, ועל כן

ג. העיוורים והפיסחים

היבוסים אינם מעוניינים בבואו של דוד, ובתשובתם לו עולה אחד הנושאים הסבוכים בפרשנות ספר שמואל:

וַיֹּאמֶר לְדָוִד לֵאמֹר לֹא תָבֹא הִנֵּה כִּי אִם הִסִּיף הָעִוְרִים וְהַפְּסָחִים לֵאמֹר לֹא יָבֹא דָוִד הִנֵּה.

בהמשך מזכיר את העיוורים והפיסחים דוד עצמו:

וַיֹּאמֶר דָּוִד בְּיוֹם הַהוּא כָּל מִכָּה יְבִסִי וַיִּגַע בְּצִנּוֹר וְאֶת הַפְּסָחִים וְאֶת הָעִוְרִים שָׁנְאִי נֶפֶשׁ דָּוִד עַל כֵּן יֹאמְרוּ עוֹר וּפְסָח לֹא יָבֹא אֶל הַבַּיִת.

זוהי דוגמה יפה להשלמת הכתובים בשמואל ובדברי הימים זה את זה: בשמואל נאמר רק התנאי, ואילו הדבר המותנה בו נתפרש רק בדברי הימים – "וַיֹּאמֶר דָּוִד כָּל מִכָּה יְבִסִי בְּרֵאשׁוֹנָה יִהְיֶה לְרֵאשׁ וּלְשֵׁר". צירוף שני המקורות הוא שמאפשר לקבל תמונה מובנת יותר של העניין, ושיעור הכתוב כך הוא: 'כל מכה יבוסים בראשונה ויגע בצינור ואת הפיסחים ואת העיוורים שנואי נפש דוד יהיה לראש ולשר. ויעל בראשונה יואב בן צרויה ויהי לראש'.

מכל מקום, כתובים אלו מעוררים שאלות קשות: מי הם העיוורים והפיסחים? מדוע הם שנואי נפש דוד? ומה פירוש "על כן יאמרו עור ופסח לא יבוא אל הבית"?

להלן נציג כמה הבנות בעניין, אך נאמר כבר עכשיו כי עם כל התשובות שנאמרו בדבר, עדיין רב הסתום על המפורש. ככלל יש מקום להבחין בין פירושים על דרך הפשט לבין פירושיהם של חז"ל על דרך הדרש.

רש"י פירש: "העורים והפיסחים – הם עבודת כוכבים שלהם".

רד"ק מביא את דעת ראב"ע, כי המצודה הייתה כה חזקה עד שהיבוסים טענו כלפי דוד כי אפילו עיוורים ופיסחים יוכלו להגן עליה: "אם תסיר למלחמתך אפילו העורים והפיסחים אז ימנעוך שלא תבא הנה כי המגדל הזה חזק מאד ולא נירא אותך למלחמה".⁴ ובאופן דומה פירש גם יוסף בן מתתיהו:

אולם תושבי העיר היבוסים, שמוצאם מגזע הכנענים, סגרו בעדו את השערים והעמידו על החומה לקויי עיניים ורגליים וכל שאר בעלי מום כדי להלעיג על המלך, ואמרו שבעלי מום אלה ימנעוהו מלהיכנס לעיר והם עשו זאת מתוך בטחונם בעוצם חומותיהם.⁵

על הביטויים שבהמשך מפרש רד"ק:

'שנואי נפש דוד' – ולפי שבזוהו בהם שאמרו שהם ימנעוהו שלא ילכוד את המצודה... 'על כן יאמרו' – כי מהיום ההוא ואילך לא יבא עור ופסח אל הבית הזה היא מצודת ציון לבזיון אותן העורים והפיסחים ולזכרון לדורות היאך לכדה דוד.

4 על דרך הפשט נראית דעה זו המובנת והמתבקשת ביותר. כבר הזכרנו בשנה שעברה כי החפירות החדשות מעל מעיין הגיחון הוכיחו מעבר לכל ספק שיבוס בוצרה בביצורים אדירים: חומה, מגדלים ומפעל מים.

5 קדמוניות היהודים ספר ז חלק ג פרק א, מהדורת שליט עמ' 231.

6 יגאל סוקניק (ידן), "העורים והפיסחים וכיבוש ירושלים על ידי דוד", הכינוס העולמי למדעי היהדות, קיץ תש"ז.

7 בן ציון דינור, "הסיפור על כיבוש של ירושלים בימי דוד ומשמעותו ההיסטורית", בתוך: במקרא ובדורותיו, ירושלים תשל"ז, עמ' 110-129.

8 פירוש זה מסתמך על ההבנה כי המילה צינור מכוונת למפעל המים התת-קרקעי שנועד לספק מים לעיר בתקופת מצור, שאליו נתייחס בהמשך. ברור גם שפירוש זה מניח את ביטחונם של היבוסים בביצוריהם.

9 ראיה לכך שעיוורון ופיסחות הם ביטויים של חולשה יש באיוב כ"ט, טו: "עינים הייתי לעור ורגליים לפסח אני".

10 כידוע, המדרש (בראשית רבה מה י) מייחס את כהות עיניו של יצחק לבכי מלאכי השרת בעקדה. על שבועתו של אברהם לאבימלך ראה הערה 12.

פרופ' שמואל ורגון¹⁴ מציע הבנה אחרת לגמרי בסוגיה זו. לאיזה בית נאסר על עיוור ופיסח לבוא? ראינו כבר כי יש הסוברים שהכוונה למצודת ציון; הקושי בפירוש זה הוא שמצודת ציון אינה מכונה במקרא בית. אחרים פירשו כי הכוונה לבית המקדש, אך גם פירוש זה קשה, שהרי הכניסה למקדש לא נאסרה על בעלי מומים.¹⁵ לפיכך טוען ורגון כי איסור הכניסה הוא לביתו של דוד, דבר המתיישב גם עם הקשר הפסוקים. לפי פירוש זה, דוד סלד מעיוורים ופיסחים ומבעלי מומים בכלל. שימושם של היבוסים בעיוורים ובפיסחים – ותהא משמעותו המדויקת אשר תהא – גרם לדוד מבוכה ומורת רוח, ואף הגביר את חולשתו הבסיסית הזאת. סלידתו של דוד מפני בעלי מום מתגלה בסיפור על דוד ומפיבושת: הבאת מפיושת לבית דוד והזמנתו לאכול תמיד על שולחנו היא מעשה חסד מיוחד שעשה דוד, בהתייחסו למפיבושת כאל אחד מבני המלך; לפי הבנה זו, הייתה בכך גם התגברות של דוד על חולשתו. אמנם במרד אבשלום נכשל דוד במפיבושת, באמרו לציבא "הנה לך כל אשר למפיבושת" (שמ"ב ט"ז, ד). לפי הצעה זו, עניין העיוורים והפיסחים נזכר בכיבוש ירושלים כדי להדגיש את הניסיון המיוחד שנתנסה בו דוד ביחסו למפיבושת הפיסח, בנו של יהונתן.

ה. הצינור

דעות רבות מאוד נאמרו בזיהוי הצינור, ונביא רק אחדות מהן..

בשבעים מתורגמת המילה "פגיון". גם סוקניק¹⁶ סבור כי זהו כלי נשק, מעין קלשון תלת-שיניים, על סמך תרגום אונקלוס למילה מזלג (למשל תרגומו למילה "וּמְזַלְגָתִיר" (שמות כ"ז, ג) – "וצנוריתיה").

לדעת טור-סיני¹⁷ יבוס הוא אל העיר, אל הסופה והסערה, והצינור – ברק ורעם וזרם מים כבירים – הוא כלי נשק. לדעתו, פתיחת פס' ח "ויאמר דוד ביום ההוא" היא תוספת מאוחרת, והמילים "כל מכה יבוס יוגע בצנור" הן דברי היבוסים, ופירושן: כל מי שיבוא להכות את עיר היבוס, יכהו אל העיר יבוס וינגעהו בסנורים באמצעות הצינור.

דעה אחרת: הצינור הוא הבריח שבו סוגרים את שער העיר.

רש"י פירש כי הצינור הוא "גובה המגדל כי שם היו נתונים כוכבים ומזלות שלהם". וכבר ראינו כי גם רד"ק סובר שזהו "ראש המגדל".

לדעת וינסאן (שחפר בעיר דוד במשלחת פרקר), הצינור הוא כינוי למפעל המים המכונה פיר ווין, שאפשר שאיבת מים מתוך העיר באמצעות תעלה שהובילה מים מן המעיין אל

מותנה כיבושה בשלמות גופנית ופנימית כאחד ובביטול מומים וחסרונות, כי רק השלם יכול לכבוש את השלם.

הכיוון המרכזי בפירושיהם של ראשונים רבים מבוסס על המדרש בפרקי דרבי אליעזר (פרק לו), המספר על שבועת אברהם לבני יבוס:¹¹

...ורץ [אברהם] להביא בן בקר, וברח לפניו בן הבקר ונכנס למערת המכפלה, ונכנס אחריו שם, ומצא שם אדם וחוה שוכבים על המטות וישנים, ונרות דולקין עליהם, וריח טוב עליהם כריח ניחוח. לפיכך חמד את מערת המכפלה לאחוזת קבר. אמר לבני יבוס לקנות מהם את מערת המכפלה במכר טוב ובהב ובשטר עולם לאחוזת קבר. וכי יבוסים היו? והלא חתיים היו! אלא על שם עיר יבוס נקראו יבוסים. ולא קבלו האנשים. התחיל כורע ומשתחוה אליהם, שנאמר 'ישתחו אברהם לפני עם הארץ' (בראשית כ"ג, יב). אמרו לו: אנו יודעים שהקב"ה עתיד ליתן לך לזרעך את כל הארצות האל, כרות עמנו שבועה שאין ישראל יורשים את עיר יבוס כי אם ברצונם של בני יבוס. ואחר כך קנה את מערת המכפלה במכר זהב ובכתב עולם לאחוזת עולם.

מה עשו אנשי יבוס? עשו צלמים של נחושת והעמידו אותן ברחוב העיר וכתבו עליהם שבועת אברהם. וכשבאו ישראל לארץ רצו ליכנס בעיר היבוס, ולא היו יכולין ליכנס מפני אות ברית שבועת אברהם, שנאמר 'ואת היבוס יושבי ירושלים [לא יכלו בני יהודה להורישם]'. וכשמלך דוד ורצה ליכנס בעיר לא הניחו אותו, שנאמר 'ויאמרו לדוד לאמר: לא תבא הנה' וגו' (שמ"ב ה', ו). והלא היו ישראל כחול היס! אלא מכח ברית שבועת אברהם... ואחר כך קנה [דוד] את עיר היבוס לישראל בכתב עולם לאחוזת עולם.

לפי המדרש, העיוורים והפיסחים מתגלים לדוד בדמות צלמי נחושת שהעמידו היבוסים ברחוב העיר, ועליהם כתובה שבועת אברהם שישראל לא יירשו את עיר יבוס כי אם ברצונם של בני יבוס. המדרש חושף כאן חולשה של אברהם אבינו בזיקתו לארץ ישראל בכלל¹² ולירושלים בפרט,¹³ חולשה שאפשרה את כריתת הברית עם היבוסים, ואשר ההתגברות עליה היא תנאי לכיבוש ירושלים.

11 הבאנו מקור זה בשיעורינו לשנת ה'תשס"ה בהסבר קדימת חברון לירושלים וההימנעות מכיבוש העיר עד ימי דוד בגלל שבועת אברהם. שם עסקנו בהיבטים אחרים של מדרש מופלא זה, ובעיקר בהתקשרות אברהם לאדם הראשון, הקבור במערת המכפלה, וברצונו להמשיכו.

12 חולשה שהתגלתה בשבועתו לאבימלך, ראה שיעור 22 לשנת ה'תשס"ה, בפרק ב ובנספח..

13 הרב יגאל אריאל, עז מלך, עיונים בספר שמואל, עמ' 158 רואה המשך לחולשה זו בעצם השארת ארוונה היבוסית בהר המוריה, וכביקורתם של חז"ל "סמוך לפלטורין שלך לא הורשת, היאך אתה חוזר ומכבש ארם נהרים וארם צובה?!" (ספרי דברים פסקא נא). אחיזה זו נמשכה, לדעת הירושלמי (פסחים פ"ט ה"א), עד ימי המלך חזקיהו: "גולגולתו של ארנן היבוסית מצאו תחת המזבח". ואכמ"ל.

14 ש' ורגון, "מוטיב העורים והפסחים בספר שמואל", בתוך: הגות במקרא ה (מתוך עיונים בחוג לתנ"ך לזכר ישי רון ז"ל).

15 בעלי מומים נאסרו רק לגבי מזבח (ויקרא כ"א, יז, כא).

16 E. L. Sucknik, The Account of David's Capture of Jerusalem, *GPOS* 13, 14-16, pp. 1928.

17 נ"ה טור-סיני, "ויגע בצנור", לשוננו יג, תש"ד-תש"ה, עמ' 98-105.

ז. סדר הנושאים והפרקים ומשמעותו

1. סדר הנושאים בשמואל ובדברי הימים

סדר הנושאים בשמ"ב הוא:

ה', א-ג	המלכת דוד על כל ישראל
ד-ה	פתיחה כרונולוגית למלכות דוד
ו-ח	כיבוש ירושלים
ט-יב	הפיכת ירושלים לבירה, בניינה ובניין בית דוד
יג-טז	התרחבות משפחת דוד בירושלים
יז-כ	הקרבות נגד הפלשתים בעמק רפאים
ו', א	הגדלת צבא דוד
ב-כג	העלאת הארון מקריית יערים לירושלים

בדה"א י"א-ט"ז סדר העניינים שונה:

י"א, א-ג	המלכת דוד על כל ישראל
ד-ט	כיבוש ירושלים
י-מז	רשימת הגיבורים אשר לדוד
י"ב, א-כג	המצטרפים לדוד בהיותו מלך
כד-מא	הצבא שבא אל דוד לחברון ותיאור חגיגת ההכתרה
י"ג	ניסיון ראשון להעלאת הארון לירושלים
י"ד, א-ב	בניין ביתו של דוד
ג-ז	נשות דוד וילדיו בירושלים
ח-טז	הקרבות נגד פלשתים
יז	הגדלת שמו של דוד
ט"ו, א	דוד עושה לו בתים
ב-כט	העלאה שנייה של הארון: מבית עובד אדום לעיר דוד
ט"ז, א-ז	הבאת הארון לעיר ונתינת משרתים לפניו

2. משמעות הסדר הפנימי בשמואל

הרעיון המקשר בין כל חלקי הפרק הוא שדוד הופך למלך על כל ישראל. מכוח מלכותו זו כובש דוד את ירושלים והופך אותה לבירת מלכות ישראל. הוא בונה את ביתו ואת העיר ירושלים תוך שיתוף פעולה עם חירם מלך צור (שיתוף פעולה שימשך בימי שלמה בבניין המקדש). בסיום בניין ביתו נאמר "וידע דוד כי הכינו ה' למלך על ישראל וכי נשא ממלכתו בעבור עמו ישראל" (שמ"ב ה', יב), ומכוח זאת מתאר עתה הכתוב את הרחבת משפחת דוד בירושלים, כולל הולדת שלמה.

אחרי ביסוס מלכותו של דוד בירושלים והרחבת משפחתו מתוארת התמודדות צבאית נגד פלשתים וניצחונם, הגדלת הצבא והעלאת הארון מקריית יערים לירושלים. בואם של

תחתית הפיר. לפי דעה זו, יואב הצליח לטפס דרך הפיר, להפתיע את האויב שבפתחו ולחדור דרכו אל העיר פנימה.

בחפירות החדשות שהתקיימו בחמש השנים האחרונות בבית מעיין הגיחון נתגלה מגדל ענק מתקופת האבות (תקופת הברונזה התיכונה II) המגן על המעיין, ונמצאה גם מנהרה המובילה מן העיר לברכה הסמוכה למעיין, המוגנת אף היא על ידי ביצורים. מפעל זה אפשר לתושבי העיר לרדת ממנה בזמן מצור, לשאוב מים בברכה ולחזור העירה. מכאן עלתה האפשרות לזהות את הצינור עם מפעל מים זה בכללותו, בעיקר על סמך האזכור המקראי היחיד של המילה צינור, הקשור במים: "תהום אל תהום קורא לקול צנורך כל משברך וגליך עלי עברו" (תהילים מ"ב, ח). אם כנים הדברים, פועלו של יואב וגבורתו היו לחשוף את המגדל המגן על המעיין, לחדור דרכו ודרך המנהרה אל העיר, וכך להפתיע את היבוסים ולכבוש את העיר מבפנים.

1. מצודת ציון היא עיר דוד

וַיִּלְכַּד דָּוִד אֶת מִצְדַּת צִיּוֹן הַיְא עִיר דָּוִד... וַיֵּשֶׁב דָּוִד בְּמִצְדָּה וַיִּקְרָא לָהּ עִיר דָּוִד (שמ"ב ה', ז-ט)..

וַיִּלְכַּד דָּוִד אֶת מִצְדַּת צִיּוֹן הַיְא עִיר דָּוִד... וַיֵּשֶׁב דָּוִד בְּמִצְדָּה עַל פֶּן קָרְאוּ לוֹ עִיר דָּוִד (דה"א י"א, ה-ז)..

עיר דוד נקראת כאן מצודת ציון – האזכור הראשון של השם ציון במקרא. האם מדובר רק במצודה/מצד, או שמא אכן העיר כולה קרויה מצודת ציון?¹⁸ קשה להכריע.

מה שרצינו להדגיש הוא שינוי שם המקום מיד לאחר כיבושו ממצודת ציון ל"עיר דוד" – עירו של דוד, ובמובן מעט רחב יותר: עיר מלכות בית דוד. כבר הזכרנו כי הכיבוש הוא של כל ישראל, לכן קשה להניח שהמלך מתייחס אל העיר כאל רכוש הפרטי, ומסתבר יותר ששם זה בא לומר כי הוא רואה בה עיר מלכות בית דוד לדורות. אחת הראיות המעניינות לכך היא ייעוד מקום בתוככי העיר לאתר הקבורה המלכותי של מלכי בית דוד, שבו אכן נקברו מלכי בית דוד מדוד ועד חזקיהו. מקום זה מזוהה בדרומה של העיר (על פי נחמיה ג', טז "עד נגד קברי דוד"). הקצאת מקום לקבורה מלכותית בשטח הקטן של עיר דוד נועדה כנראה להביע זיקה נצחית בין מלכות בית דוד לבין עיר דוד.¹⁹

18 לכאורה יכולים שני שלבי הכיבוש הנרמזים בכתוב לייצג שני שלבים טופוגרפיים: כיבוש העיר וכיבוש המצודה. בערים הקדומות מקובל היה לבנות, מלבד ביצורי העיר עצמה, מבצר מרכזי (אקרופוליס בלעז): מצודה שבה נמצאים המלך, השרים והפקידות הממשלתית, ואליה ניתן לסגת כשהעיר נכבשת. שרידי מסד של מצודה המתוארכים לתקופה היבוסית נמצאו בשטח G בעיר דוד, וסביר מאוד שזהו מסד המצודה שכבש דוד. דא עקא, שקשה להלום פירוש כזה בכתובים, שהרי לכידת המצודה הייתה דווקא בשלב הראשון. וצ"ע.

19 קברי בית דוד הם נושא רחב: מי נקבר והיכן; כיצד מתיישב הדבר עם קביעת חז"ל כי מרחיקין את הקברות מן העיר חמישים אמה (בבא בתרא פ"ב מ"ט); זיהוי המקום המכונה קבר דוד; ועוד.. לא נוכל להאריך כאן בנושא זה, והוא זקק שיעור לעצמו.

של דוד עם חולשות רוחניות שמנעו ממנו, על פי חז"ל, את כיבוש העיר. בשיעור הבא נעסוק בע"ה בהעלאת הארון מקריית יערים.

כל הזכויות שמורות לשיבת הר עציון ולרב יצחק לוי, תשס"ה
עורך: בעז קלוש

בית המדרש הווירטואלי שלייד ישיבת הר עציון
האתר בעברית: <http://www.etzion.org.il/vbm>
האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org>
משרדי בית המדרש הווירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5
דוא"ל: office@etzion.org.il

הפלשתים אל ירושלים מיד אחרי התבססות דוד בעיר יכולה גם להעיד על קשרים מסוימים בין היבוסים לפלשתים, אך מכל מקום, הדבר מלמד כי פלשתים רואים בבואו לירושלים שינוי משמעותי. תחילה ישב דוד בצקלג, בצלו של אכיש מלך גת; אחר כך מלך בחברון על שבט יהודה, וכנראה לא איים על פלשתים בצורה משמעותית. בואו לירושלים והמלכתו על כל ישראל משמעם עליית מדרגה, ככוח מרכזי היושב על ההר ומאגד צפון ודרום, וכנגד כוח מרכזי זה יוצאים פלשתים.

חשוב לזכור שדוד המלך היה הראשון שהצליח למגר את הפלשתים במערכה בעמק האלה, כדברי אבנר: "ועתה עשו כי ה' אמר אל דוד לאמר ביד דוד עבדי הושיע את עמי ישראל מיד פלשתים ומיד כל איביהם" (שמ"ב ג', יח). הבאת ראשו של גלית לירושלים (שמ"א ז', נד) מסמלת כי ניצחונו של דוד על גלית ועל הפלשתים פותח את הדרך לירושלים.

בוא הפלשתים לירושלים אחרי התבססות דוד בעיר המלכות אינו מקרי, אם כן. הם מנסים להילחם ולהתמודד על עצם המלכות בארץ ישראל. שני ניצחונותיו של דוד זיכו את דוד בניצחון עליהם, ומכוח ניצחון זה יכול דוד להעלות את הארון מקריית יערים לירושלים.

3. משמעות הסדר הפנימי בדברי הימים

כמה דגשים:

- כיבוש ירושלים מופיע מיד אחרי ההמלכה על כל ישראל (בלי הפרדה על ידי מניין שנות המלכות, כמו בשמואל).
- מגמתה של רשימת הגיבורים להצביע על התמיכה הרחבה בדוד, ומה עוד שהם "המתחזקים עמו במלכותו עם כל ישראל להמליכו כדבר ה' על ישראל" (דה"א ז"א, י).
- בהמשך לאותה מגמה באה אחר כך רשימת המצטרפים לדוד, כולל הצבא, ותיאור מפורט יותר של ההכתרה, הנעשית מתוך אחדות כל שבטי ישראל ובכריתת ברית. יש כאן אפוא כלל ואחריו פרטו, החוזר ומשלים את סוגיית ההמלכה.
- מיד אחרי תיאור ההכתרה מתואר השלב הראשון בהעלאת הארון לירושלים. בכך מדגיש הכתוב את רצונו המידי של דוד, עם המלכתו על כל ישראל, להפוך את עיר הבירה למקום הקשור במקדש על ידי העלאת הארון.
- תיאור בניין בית המלך, הרחבת המשפחה והקרבות עם פלשתים מובאים בפרק ביניים, בין התחלת העלאת הארון מקריית יערים לבית עובד אדום הגתי לבין השלמת העלאת הארון מבית עובד אדום לירושלים.²⁰

סיכום

בשיעור זה ניסינו להבין את המשמעויות השונות הטמונות בכיבוש ירושלים: ההתמודדות נגד היבוסים ונגד הפלשתים הבאים לעיר עם כיבושה מחד גיסא, וההתמודדות הפנימית

20 היות שנושא זה קשור ישירות להבנת מעמדה של העלאת הארון לירושלים, נעסוק בו בשיעור הבא, הן בהעלאת הארון.